

ри усної словесності, а відтак стали етапними у становленні української фольклористики: «Колядки і щедрівки», «Гаївки», «Галицько-руські анекдоти» Володимира Гнатюка, «Малороссийские песни» Михайла Максимовича, «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» Якова Головацького, «Народные южнорусские сказки» Івана Рудченка, збірки прислів'їв та приказок Григорія Ількевича, Матвія Номиса, Івана Франка, видання «Українських народних дум», здійснене Катериною Грушевською і т. д.

Українська наука не завжди розвивалась у сприятливих умовах, знаємо в нашій історії і заборони окупаційних режимів супроти популяризації національної творчості (Емський указ, Валуєвський циркуляр), і сплановані злочинні акції знищення української нації (геноцид, етноцид) – усі ці факти і події також об'єктивно висвітлено на сторінках «Української фольклористики».

Прикметно, що словник не має заформалізованого характеру. Статті не обмежені лише визначеннями, а містять розлогі пояснення, щедро проілюстровані прикладами – тому дають можливість навіть нефахівцеві зрозуміти суть явища. Без сумніву, книга знадобиться тим, хто творить сьогодні гуманітарну науку і хто цікавиться нею, тим, хто викладає і вивчає українську усну словесність. Особливо необхідною вона є учителям-словесникам, які при вивченні фольклорних творів у середній школі здебільшого послугуються або підручником з української літератури, або науково-популярними виданнями, що не може гарантувати повноцінного, наукового тлумачення уснопоетичного матеріалу. Зрештою, кожного, хто вважає себе причетним до національної культури, кому не байдужа доля рідного слова, зацікавить перше в Україні видання енциклопедичного характеру про українську фольклористику.

Богдана ГЛАДИШ-ОЛЕЙКО

Одне з найповніших зібрань ритуально-магічних практик народної медицини білорусів

Народная медицина: ритуальна-магічна практика / Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы НАН Беларусі; уклад., прадм. і паказ. Т. Валодзінай; навук. рэд. А. Ліс. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 776 с. (Беларуская народная творчасць).

Серія «Білоруська народна творчість», кількість видань якої наближається до п'ятдесяти, уже давно є яскравою візитною карткою білоруської фольклористики й духовної культури в цілому. Її перший том з'явився 1970 р. в Інституті мистецтвознавства, етнографії й фольклору Національної академії наук Білорусі. З того часу видано чимало томів, які присвячені майже всім жанрам народної творчості (фольклор календарного кола, життєвого циклу, народна проза і т. ін.). Останнє за часом видання з цієї серії – присвячене народній медицині білорусів. І це досить симптоматично, тому що вказує на прагнення білоруських фольклористів до широкого розуміння терміна «фольклор». Народна медицина білорусів представлена в цьому томі як органічна частина традиційної духовної культури, як комплекс уявлень про людину і світ, про їх гармонійну взаємодію.

Як і попередні томи, «Народна медицина: ритуально-магічна практика» складається з розгорнутої й докладної вступної статті Т. Володіної, корпусу текстів (а їх кількість без варіантів становить 3760), коментаря і низки покажчиків. У вступній статті чимало місця приділено історії записування й дослідження народної медицини білорусів, починаючи від опису Кричевського графства, який здійснив А. Мейер в 1786 р., і закінчуючи першим томом «Полоцького етнографічного збірника» (Вип. 1. «Народна медицина білорусів Подвиння»). Детально аналізуючи народні уявлення про причини хвороб, дослідниця зазначає, що генеза хвороб пов'язана не тільки із зовнішнім світом, але й із самою природою людини. Визначення етіології тієї чи іншої хвороби має фундаментальне значення у зв'язку з міфо-

логічним постулатом про тотожність сутності речі з її генезою. Тому в багатьох медичних процедурах, перш ніж розпочати безпосереднє лікування, прагнули виявити причину й походження відповідної хвороби. Глибинний зміст усіх етіологій, як експліцитних, так і імпліцитних, виражено через вказівку на порушення гармонії й втручання у свій світ чужого. З цього погляду будь-яке лікування у своїй основі є ритуалом, що спрямований на відтворення звичного і справедливого порядку.

Основна мета ритуально-магічного лікування, на думку Т. Володіної, – відтворення загубленої гармонії, а стратегія – це видалення хвороби з тіла й наступне позбавлення від неї. З огляду на це, дослідниця виділяє такі етапи ритуалу: виявлення немочі в тілі, її витягнення, вигнання/передача й знищення, які реалізуються в конкретних діях на зразок викачування, спалювання, видавлювання, обману і т. ін. Окремо розглянуто ритуали із семантикою «другого народження». Народномедичний ритуал характеризується виразною локативністю, тому просторовий код традиційної медичної практики виділяє сакральні локуси, які можуть виступати як презентанти центру Всесвіту, локуси, де відбувається зв'язок людини з навколишніми, у тому числі й надприродними, сферами. Ритуальний простір розглянуто у вступній статті у своїх вертикальних та горизонтальних параметрах і надалі виразно підтверджено конкретними прикладами ритуального лікування.

«Народна медыцына: рытуальна-магічная практыка» Т. Володіної є максимально повним зводом народних медичних ритуально-магічних практик білорусів, що зібрані з найрізноманітніших друкованих джерел і архівів. Значне місце в томі займають польові записи автора, які переважно надруковані вперше. В основу систематизації текстів покладений функціонально-тематичний принцип, що дозволяє широкому колу читачів легко орієнтуватися в багатому матеріалі. Виділені такі розділи: Дитячі хвороби; Народномедичні турботи при догляді за дитиною; Жіночі хвороби; Інфекційні хвороби; Шкірні хвороби; Психоневрологічні хвороби; Стоматологія й хвороби системи травлення; Хвороби очей, вух, горла й носа; Хірургія; Уроки; Переляк; наприкінці подано загальні міркування про народну медицину, відомості про знахарів, збір лікарських трав і т. ін. У розділах виокремлено підрозділи, які присвячені кожній конкретній хворобі. Наприклад, розділ дитячих хвороб виділено: «Начніцы, крыксы, крактуны; Крылішчы; Капрызы; Рахит, ангелька; Старошчы, сушчы; знос; Голод, прожар; Шчэпіны». Поруч із підрозділами, які включають більш ніж сто записів (як «начніцы»), додано одиничні згадування, як, скажімо, про «шчэпіны».

У рамках записів про окрему хворобу матеріал упорядкований у такий спосіб: спочатку наведено загальні погляди на хворобу, хвороботворного демона, подано народні уявлення про етіологію немочі, її конкретні симптоми, профілактичні заходи, описано магічні практики прогностичного характеру, які передували властиво лікуванню й сприяли вибору правильних способів і засобів впливу, потім ідуть записи народних магічних цілющих процедур. В описах уточнено час і місце проведення ритуалу, манера проказування замовляння, діючі особи і т. ін. У коментарях подані посилання на літературу, архівні записи супроводжуються паспортизацією.

Вміщені в томі відомості відображають усі історико-етнографічні регіони Білорусі й деякі місця компактного проживання білорусів поза її межами, у тому числі записи з етнічних білоруських територій Смоленщини, Віленщини, Чернігівщини. Водночас поліський матеріал розміщено відповідно до сучасних адміністративних меж Білорусі. У такий спосіб презентовано хронологічно розмитий зріз традиції ритуально-магічного лікування.

Метою цього тому, як її визначила Т. Володіна, було бажання показати народну медицину як явище традиційної духовної культури. Можна із упевненістю стверджувати, що цієї мети досягнуто.

Інна ШВЕД

Переклад на українську І. Гунчика